כִּי־אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ ה׳ אוֹר לִי

(מיכה ז, ח)

א. עבודה זרה ח ע"א

מתני'. ואלו אידיהן של עובדי כוכבים: קלנדא, וסטרנורא, וקרטיסים, ויום גנוסיא של מלכיהם, ויום הלידה, ויום המיתה, דברי רבי מאיר; וחכמים אומרים: כל מיתה שיש בה שריפה - יש בה עבודת כוכבים, ושאין בה שריפה - אין בה עבודת כוכבים; אבל יום תגלחת זקנו ובלוריתו, ויום שעלה בו מן הים, ויום שיצא מבית האסורין, ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו - אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש בלבד.

גמ'. אמר רב חנן בר רבא: קלנדא - ח' ימים אחר תקופה, סטרנורא - ח' ימים לפני תקופה, וסימנך: אחור וקדם צרתני וגו'. ת"ר: לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים, עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפלה], כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר: מנהגו של עולם הוא, הלך ועשה שמונה ימים טובים, לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים, הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עבודת כוכבים.

ב. חידושי אגדות למהר"ל | עבודה זרה דף ח עמוד א

ומה שישב בתענית ח' ימים, מפני כי אין מורגש מעוט היום וכן אריכות היום רק בח' ימים, כי זהו השעור שהאורך והקצור מורגש לאדם. וכאשר ישב בתענית ישב בשביל חסרון היום שהוא מורגש בח' ימים, לכך ישב בתענית ח' ימים. וכן כאשר עשה יום טוב בשביל אריכות היום שהוא ניכר בח' ימים עשה י"ט, ולכך עשה י"ט ח' ימים כך יש לפרש.

אמנם עיקר דבר זה מה שישב בתענית ח' ימים, כי כאשר ראה כי היום מתמעט ונוטה אל החושך, וחשב כי מפני חטאו יהיה העולם מקולקל ונפסד כמו שאמרנו, היה יושב בתענית שמונה ימים למעט את עצמו. כי על ידי [זה] הוא מגיע אל המעלה העליונה הנבדלת שהיא על העולם. כי עולם הטבע הוא תחת שבעה ימי בראשית, וההפסד היא על מה שנברא בשבעה ימי בראשית, אבל המעלה העליונה שהיא על שבעה ימי בראשית אשר ממנה קיום הכל, ודבר זה יתבאר בסמוך אצל אל זועם בכל יום ובפרק קמא דקדושין (ל' א') ג"כ ובכמה מקומות, ולפיכך ישב ח' ימים בתענית. וכאשר הימים מתחילים להאריך והאור להיות נמצא ביותר, ומצד הזה יש קיום לעולם עשה י"ט ג"כ שמונה ימים, כי היה מגיע הקיום הזה מן המדריגה השמינית לכך עשה ח' ימים י"ט. ומה שעשו אלו ואלו י"ט כי מן החושך מתחדש האור, ואם לא היה ירידת האור לא היה נמצא עליות האור, ולפיכך החושך ג"כ טוב לכך עשו שניהם י"ט. והכל מסבה אחת הן מיעוט האור הן עליות האור, והכל הוא טוב ולפיכך עשו שניהם י"ט. והדברים האלו עוד עמוקים מאוד בענין אלו ח' ימים של תענית וח' ימים של י"ט.

ג. עיוני פרשה | בראשית, עמ' 237

מתוך ירידה נוראה זו נחרטו בכותל העליות המוסריות של האומה, שני מעשים שנעשו על ידי תמר [שלא הלבינה פנים] ויהודה [שהודה], והפכו לסמל ודוגמה של מוסר ומופת להנהגה ראויה. מאמרי חז"ל המאירים את המעשים הללו ידועים, ולא הבאנום אלא מפני תוספת עיון שנתחדשה בהם ללמד אותנו לקח מוסרי. כידוע, "א"ר יוחנן משום רשב"י, **נוח** לו לאדם שיפיל את עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנלן? מתמר, שנאמר היא מוצאת להשרף..." (ברכות מג ע"ב). רש"י: "ואילו בהדיא [=בפירוש] לא אמרה אלו הסימנים של יהודה הם, ולו אני הרה, אלא 'לאיש אשר אלה לו אנכי הרה' אם יודה - יודה, ואם לאו - אשרף ולא אלבין פניו". עד כאן המאמר, ועתה נלבן את תוכנו.

בכמה וכמה מאמרים דורשים חז"ל את כוונותיה הטהורות של תמר במעשה, שעשתה להפיל בפח רשתה את חמיה. "'ותשב בפתח עיניים' - א"ר אלכסנדרי מלמד שהלכה וישבה בפתחו של אברהם אבינו מקום שכל עיניים צופות לראותו" (סוטה י ע"א); "אמרה לפניו, רבון העולמים, אל אצא ריקם מן הבית הזה" (ירושלמי, סוטה א, ד); "היתה מטפחת על כריסה ואומרת מלכים אני מעוברת, גואלים אני מעוברת" (בראשית רבה פח, י). וכאן נעוצה תוספת ההערה המוסרית מעבר לדברי הגמרא. תמר למדה שראוי לה להישרף, ולא להלבין פני יהודה ברבים. היא תישרף - ניחא, תעשה בגופה ובחייה כרצונה. אבל מדוע יישרף המשיח, הרי את כל המעשה ה"חצוף" הזה עשתה כדי להביא לעולם משיח? אם תישרף היא - יישרף עמה גם משיח ה', ולשם מה עברה איסורים ולשם מה הפקירה עצמה לישב בפתח עיניים להיחשב כזונה? אין זאת אלא שתמר אינה מלמדת אותנו רק שנוח ליפול לכבשן האש מאשר להלבין פני אדם, אלא שצריך להפיל גם את המשיח לכבשן האש, בכדי לא להלבין פני אדם; למשיח - ידאג הקב"ה. תמר דואגת לא להלבין פנים, כי משיח שבא בדרך שמלבינה פנים - אינו משיח, ולא ממנו תצמח גאולה. בחשש איסור זנות עם חמיה היא מוכנה להיכשל עבור המשיח, אבל לעלוב בו - לא עולה על דעתה.

והערה נוספת על לשונם של חז"ל "**נוח** לו לאדם וכו'" - לכאורה נקטו חז"ל לשון "נוח לו" במקום 'חייב אדם' וכיו"ב; אולם ר' לייב חסמן, מגדולי בעלי המוסר, שומע בצירוף "נוח לו" תאור מצב ולא חובה וזה לשונו: "אנו מפרשים מאמר זה כאזהרה לאדם, כלומר אם יש לפניו ב' דרכים: להפיל עצמו לכבשן האש או להלבין פני חבירו ברבים, מזהירים אותו שבל יהין לבחור בדרך השני אלא יפיל עצמו לכבשן האש. אבל האמת כי אין כאן אזהרה חוקית, אלא אדרבא חז"ל באו להבינו בינה, כי **נוח** לו לאדם בזה יותר מבזה. ויצויר לאדם שיש לפני ב' כבשונות הבוערים אחד גדול ואחד קטן, והאדם מוכרח לעבור באחד משניהם ודאי יבחר בשני, ונוח לו יותר לעבור בו כי סכנתו פחותה מהראשון. וכן הדבר הזה שהדגישו חז"ל ואמרו **נוח** לו, כלומר שלהלבין פני חבירו ברבים, הוא כבשן אש גדול בהרבה מכבשן האש שלפניו, ולכן נוח לו להפיל עצמו בכבשן האש כי קל הוא יותר מכבשנו של הלבנת חבירו".

ישיבת כרם ביבנה

לשון מאור ראוי יתרון

יום ב' לר"ח אייר תשכ"ג.

אהובי חביבי,
שלום וברכה!

מכתבך הגיע לידי. ודבריך הגיעו ללבבי. דע לך חביבי כי עצם מכתבך מתנגד הוא לכל התאורים הנמצאים בו. והנני בזה להסביר לך תוכן משפט זה. דעה חולה היא אצלנו שכאשר מתעסקים אנו בצדדי השלימות של גדולינו, הננו מטפלים בסיכום האחרון של מעלתם. מספרים אנו על דרכי השלימות שלהם, בשעה שאנחנו מדלגים על המאבק הפנימי שהתחולל בנפשם. הרושם של שיחתנו על הגדולים מתקבל כאילו יצאו מתחת יד היוצר בקומתם ובצביונם. הכל משוחחים, מתפעלים ומרימים על נס את טהרת הלשון של בעל החפץ־חיים זצ"ל, אבל מי יודע מן כל המלחמות, המאבקים, המכשולים, הנפילות, והנסיגות לאחור שמצא החפץ־חיים בדרך המלחמה שלו עם יצרו הרע, משל אחד מני אלף. ודי לנבון שכמותך לדון מן הפרט אל הכלל. התוצאה מזה היא כשנער בעל רוח, בעל שאיפה, בעל תסיסה מוצא בעצמו מכשולים, נפילות, ירידות הרי הוא דומה בעיניו כבלתי־„שתול בבית השם". שלפי דמיונות של נער זה להיות שתול בבית השם, פירושו הוא לשבת בשלות הנפש על נאות דשא של מי מנוחות וליהנות מיצרו הטוב כדרך שצדיקים נהנים מזיו השכינה שעטרותיהם בראשיהם במסיבת גן־עדן. ולאידך גיסא, לא להיות מורגז מסערת היצר על דרך הכתוב של „במתים חפשי"[1].

אבל דע לך, חביבי, ששורש נשמתך הוא לא **השלוה** של היצר־טוב, אלא דוקא **מלחמתו** של היצר־טוב. ומכתבך היקר הנלבב מעיד כמאה עדים כי אכן לוחם נאמן אתה בצבאותיו של היצר־טוב. באנגלית אומרים Lose a battle and win the war[2]. בודאי שהנך נכשל ועומד להיות נכשל, (אין בזה משום פתיחת פה לשטן) ובכמה מערכות תפול שדוד. אבל אני מבטיח לך שלאחר הפסד כל המערכות תצא מן המלחמה כשזר הנצחון על ראשך, והטרף החד מפרפר בין שיניך. Lose battles, but win wars. החכם מכל אדם אמר „שבע יפול צדיק וקם"[3]. והטפשים חושבים כי כונתו בדרך דבותא. אע"פ ששבע יפול צדיק מ"מ הוא קם. אבל החכמים יודעים היטב שהכונה היא שמהות הקימה של הצדיק היא דרך ה„שבע נפילות" שלו. וירא את כל אשר עשה והנה טוב מאד. טוב זה יצר טוב. מאד זה יצר הרע[4].

אהובי, הנני לוחץ אותך אל לבבי, ולוחש באזניך, כי אילו היה מכתבך מספר לי על אודות המצוות ומעשים טובים שלך הייתי אומר שקבלתי ממך מכתב טוב. עכשו שמכתבך מספר על דבר ירידות ונפילות ומכשולים, הנני אומר שקבלתי ממך מכתב טוב מאד. רוחך סוערת לקראת השאיפה להיות גדול. בבקשה ממך אל תצייר לעצמך גדולים שהם ויצרם הטוב בבחינת חד־הוא. לעומת זאת צייר בנפשך גדלותם של גדולי עולם באותיות של מלחמה נוראה עם כל הנטיות השפלות והנמוכות. ובזמן שהנך מרגיש בקרבך סערת־היצר, דע לך שבזה הנך מתדמה אל הגדולים הרבה יותר מאשר בשעה שאתה נמצא במנוחה שלימה שאתה רוצה בה. דוקא באותם המקומות שהנך מוצא בעצמך הירידות הכי מרובות, דוקא באותם המקומות עומד הנך להיות כלי להצטיינות של כבוד שמים.

אינך רוצה לגנוב את דעתי, שאחשוב עליך שהנך נמצא בקו הטוב בעוד שבאמת הנך כך וכך, ועוד כך ושבע פעמים כך. ואני מה לי לכל השבע פעמים הללו. בשבילי עובדת היסוד היא כי במשך החורף העבר רכשת לך ידיעה הגונה בהלכות נזקי ממון. חזרת כמה פעמים על המס' שלמדת. לא תכחיש את זה. זו היא העובדא המכריעה. בעובדא זו גנוז סוד הנצחון במאבק היצרים שלך.

הנך כותב „לעולם לא אשכח הרצון שהיה בי להצליח ולעלות מחיל אל חיל, אבל חבל כבר אבדה תקותי". אינני יודע כיצד אתה מעיז פנים להכחיש מציאות חיה, האם **אתה** לא עלית מחיל אל חיל מאותו זמן שנכנסת לבית מדרש?! מכיר אני אותך שאינך בעל־העזה כזה, אלא שהם הם הדברים, אם מוצא אתה בעצמך שיצרך הרע מתגבר עליך, הנך חושב בטפשותך ובתמימותך שכבר אבדה תקותך. דבריך פשוט מביאים לידי גיחוך. משתתף אני בסבלך הרע, אבל הסבל הזה הוא הוא הרחם של הגדלות. ראיתי את פניך בשעת עיון בהלכה. ראיתי את פניך בשעת הקשבה לשעורים. ראיתי את פניך בליל שביעי של פסח. האותיות החרותות על פניך בשעות הנ"ל הן אותיות של „סוף הכבוד לבוא". אין שביל הכבוד מתפתל דרך מישור; שביל הכבוד עובר מסתובב כנחש עלי דרך, וכשפיפון עלי אורח. ארסו של נחש בקרבך[2] — הוא ישופך עקב ואתה תשופנו ראש.

מצאתי לנכון להציע לך דברים הללו בכתב. הכונה היא לתת לך יכולת להזדקק להם מדי פעם בפעם. מובן מאליו שמפאת זה לא היתה הכונה אלא להקו הכללי. ובנוגע לנקודות פרטיות, בזה יפה כוחו של הדיבור החי פנים אל פנים.

אתה הוא השתול בבית השם!

בהשתתפות בסבלך,
בבטחון בנצחונך,
בתפלה להצלחתך
יצחק הוטנר

נ.ב. עכשו הנך מבין את המשפט הראשון של המכתב, כי עצם מכתבך מתנגד הוא לכל התאורים הנמצאים בו.

ישיבת כרם ביבנה